

PROCJENA USKLAĐENOSTI KRIVIČNOG ZAKONODAVSTVA BOSNE I HERCEGOVINE S DIREKTIVOM (EU) 2024/1385: OSVRT NA UHOĐENJE NA INTERNETU (ČLAN 6), UZNEMIRAVANJE NA INTERNETU (ČLAN 7) I POTICANJE NASILJA ILI MRŽNJE NA INTERNETU (ČLAN 8)

Pripremio: Filip Novaković

1. Uvod

U eri koju karakteriziraju brzi tehnološki napredak i sveprisutni uticaj interneta, krajolik kriminalnih aktivnosti značajno se promijenio. Internet je postao dvosjekli mač: iako je donio golemu korist, također je omogućio pojavu novih oblika kriminalnog ponašanja, često s teškim implikacijama za pojedince i društva. Prepoznajući ove izazove, Europska unija (u daljem tekstu: EU) nastojala je uskladiti krivičnopravne propise svojih država članica kroz direktive koje se bave ovim prijetnjama u nastajanju. Direktiva (EU) 2024/1385 postala je ključni zakonodavni instrument u tom pogledu, koji se posebno usredotočuje na borbu protiv nasilja u porodici i nasilja prema ženama, te predviđa kriminalizaciju uhođenja na internetu, uznemiravanja na internetu i poticanja na nasilje ili mržnju na internetu – tri oblika nedoličnog ponašanja na internetu koja postaju sve raširenija. Direktiva (EU) 2024/1385 predstavlja sveobuhvatan pravni okvir čiji je cilj osigurati da države članice usvoje jedinstvene standarde u kriminalizaciji i procesuiranju ovih krivičnih djela. Direktiva nalaže državama članicama provedbu mjera koje kriminaliziraju uhođenje na internetu (član 6), uznemiravanje na internetu (član 7) i poticanje nasilja ili mržnje na internetu (član 8). Ove odredbe osmišljene su ne samo za zaštitu pojedinačnih žrtava, već i za očuvanje javnog reda i poštovanje osnovnih ljudskih prava, uključujući pravo na privatnost i slobodu od diskriminacije. Direktiva je posebno značajna jer nastoji riješiti prekograničnu prirodu kibernetičkog kriminala, osiguravajući da počinitelji ne mogu iskoristiti „rupe“ u nadležnosti unutar EU-a.

Bosna i Hercegovina, kao zemlja kandidat za članstvo u EU, ima obavezu uskladiti svoj domaći pravni okvir s direktivama EU, uključujući Direktivu (EU) 2024/1385. Međutim, proces pravnog usklađivanja je složen i zahtijeva detaljno ispitivanje postojećih zakona, utvrđivanje nedostataka ili nedosljednosti te provođenje potrebnih reformi. Ovaj članak ima za cilj procijeniti usklađenost krivičnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine s posebnim odredbama Direktive (EU) 2024/1385 koje se odnose na uhođenje na internetu, uznemiravanje na internetu i poticanje nasilja ili mržnje na internetu. Krivičnopravni sistem Bosne i Hercegovine je sistem koji karakterizira njegova složena struktura, koja odražava jedinstveno ustavno uređenje zemlje, predstavlja posebne izazove u ovom procesu usklađivanja. Bosna i Hercegovina se sastoji od dva entiteta, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, svaki sa svojim pravnim sistemom, kao i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, koji ima poseban status. Pored toga, postoji i nacionalna krivičnopravna jurisdikcija koja je u određenoj mjeri ograničena. Posljedično, krivični zakoni se ne primjenjuju

jednako u cijeloj zemlji, što zahtijeva višeslojnu analizu kako bi se utvrdilo jesu li zakoni u svakoj jurisdikciji usklađeni sa zahtjevima Direktive.

Ovaj će članak najprije pružiti pregled relevantnih odredbi Direktive (EU) 2024/1385, usredotočujući se na čl. 6, 7. i 8. koji tangiraju uhođenje na internetu, uznemiravanje na internetu i poticanjem na nasilje ili mržnju na internetu. Zatim će se kritički analizirati trenutni pravni okvir u Bosni i Hercegovini, ispitujući u kojoj mjeri postojeći krivični zakoni tretiraju ove oblike *cyber* kriminala. Posebna pažnja bit će posvećena definicijama, djelokrugu i kaznama povezanim s ovim krivičnim djelima prema bosanskohercegovačkim zakonima, te njihovom odnosu prema standardima postavljenim Direktivom. U zaključku, članak će ponuditi preporuke za pravne reforme i mjere koje bi Bosna i Hercegovina trebala preduzeti kako bi u potpunosti uskladila svoj krivičnopравни okvir s Direktivom (EU) 2024/1385.

2. Razlozi za Direktivu (EU) 2024/1385

Direktiva (EU) 2024/1385 donesena je kao odgovor na sve veće izazove koje postavlja digitalizacija društva, koja je promijenila način na koji pojedinci međusobno komuniciraju i kako se čine kažnjiva djela. Kako su internet i društveni mediji postali sastavni dio svakodnevnog života, pojavili su se novi oblici kriminalnog ponašanja, često s razornim učincima na žrtve. Tradicionalni pravni okviri teško su držali korak s tim razvojem, što je zahtijevalo sveobuhvatan pristup na razini EU za rješavanje složenosti kibernetičkog kriminala. Direktiva se, *inter alia*, usredotočuje na inkriminacije određenih ponašanja (sakaćenje ženskih spolnih organa, prisila na sklapanje braka, dijeljenje intimnog ili manipuliranog materijala bez pristanka, uhođenje na internetu, uznemiravanje na internetu i poticanje na nasilje ili mržnju na internetu), pitanja odmjerenja kazne, nadležnosti država članica EU, provođenje istraga i zaštita i pružanje pomoći žrtvama nasilja u porodici i nasilja prema ženama.

Primarni razlog za donošenje Direktive (EU) 2024/1385 značajan je porast krivičnih djela sa elementima nasilja, naročito u okviru porodice i prema ženama, kao i atak na psihički (ali i fizički) integritet žena i djevojčica u *online* prostoru, dakle putem interneta širom EU, i posebno onih krivičnih djela koja ciljaju pojedince korištenjem informacijskih i komunikacijskih tehnologija. Uhođenje na internetu i uznemiravanje na internetu postali su sveprisutni problemi, s počiniteljima koji koriste anonimnost interneta kako bi uznemiravali, prijetili ili zastrašivali žrtve. Takvi postupci mogu dovesti do teških povreda psihičkog integriteta, gubitka privatnosti, a u nekim slučajevima i do fizičkog nasilja. Poticanje na nasilje ili mržnju na internetu, često potaknuto ekstremističkim ideologijama, također je postalo značajan problem jer se internetske platforme sve više koriste za širenje govora mržnje i poticanje nasilnih radnji.

Prekogranična priroda ovih krivičnih djela predstavlja još jedan veliki izazov. Počinitelji mogu lako iskoristiti razlike u nacionalnim zakonima i praksama provođenja, što otežava organima za provođenje zakona učinkovitu istragu i krivično gonjenje ovih krivičnih djela. Stoga je potreba za usklađenim pravnim okvirom u cijeloj EU bila ključni faktor koji je potaknuo usvajanje

Direktive. Uspostavom jedinstvenih standarda za kriminaliziranje i krivično gonjenje uhođenja na internetu, uznemiravanja na internetu i poticanja na nasilje ili mržnju na internetu, Direktiva ima za cilj osigurati da se ta krivična djela dosljedno tretiraju u svim državama članicama, čime se zatvaraju potencijalni propusti koje bi kriminalci mogli iskoristiti. Osim toga, Direktiva je bila motivirana obavezom poštovanja temeljnih prava unutar EU. Uhođenje na internetu, uznemiravanje na internetu i poticanje nasilja ili mržnje na internetu često ciljaju pojedince na temelju karakteristika kao što su spol, rasa, vjerska ili etnička pripadnost, kršeći njihova prava na privatnost, sigurnost i slobodu od diskriminacije. Direktiva nastoji zaštititi ta prava pružanjem jasnih pravnih definicija i uspostavljanjem strogih kazni za ta devijantna i društveno neprihvatljiva ponašanja, čime se šalje snažna poruka da se takvo ponašanje neće tolerirati unutar EU.

Stvaranje Direktive (EU) 2024/1385 uključivalo je zakonodavni proces u više koraka, koji je započeo sveobuhvatnom procjenom postojećih pravnih okvira u državama članicama i izazovima koje donosi kibernetički kriminal. Europska komisija odigrala je središnju ulogu u ovom procesu, provodeći studije i konzultacije s dionicima, uključujući organe za provođenje zakona, pravne stručnjake, organizacije civilnog društva i pružatelje digitalnih usluga. Ove konzultacije istaknule su potrebu za jedinstvenim pristupom u borbi protiv kibernetičkog kriminala i poslužile su za izradu nacrtu Direktive. Europski parlament i Vijeće također su pomogli u oblikovanju Direktive. Predloženi tekst prošao je rigoroznu raspravu i izmjene i dopune unutar obje institucije, čime je osigurano da konačna verzija odražava različite perspektive država članica, zadržavajući snažnu predanost zaštititi pojedinaца od kibernetičkog kriminala. Posebna je pažnja posvećena balansiranju potrebe za učinkovitim provođenjem zakona i zaštite temeljnih prava, kao što su sloboda izražavanja i privatnost.

Direktiva je službeno usvojena maja 2024. godine, nakon što su je odobrili i Europski parlament i Vijeće. Države članice dobile su određeni vremenski okvir za prenošenje Direktive u svoje nacionalne pravne sisteme, osiguravajući da su potrebne zakonske i institucionalne promjene učinjene kako bi se uskladile s novim standardima. Usvajanje Direktive (EU) 2024/1385 predstavlja značajan korak naprijed u naporima EU u borbi protiv kibernetičkog kriminala i zaštiti pojedinaца od štetnih učinaka nedoličnog ponašanja na internetu, a istovremeno promiče saradnju i dosljednost među državama članicama u rješavanju ovih složenih pitanja.

3. Kibernetička (*cyber*) krivična djela prema Direktivi (EU) 2024/1385

Direktiva (EU) 2024/1385 predviđa da države članice EU (i one koje to žele postati) treba da inkriminišu sljedeća ponašanja: (1) uhođenje na internetu; (2) uznemiravanje na internetu; (3) poticanje na nasilje ili mržnju na internetu. Ova krivična djela treba da se odrede na način i u okvirima koje predviđa Direktiva (EU) 2024/1385 u pogledu bića djela, sankcije, te okolnosti koje se uzimaju u obzir prilikom odmjeravanja kazne.

3.1. Uhođenje na internetu (član 6 Direktive)

U literaturi, koncept uhođenja uopšteno se odnosi na ponašanje koje je obilježeno ustrajnošću i ponavljanjem, te će vjerovatno izazvati psihološku nesigurnost i strah kod ciljane osobe. Iako je uhođenje fenomen s povijesnim korijenima koji sežu stoljećima (pa i milenijima) u prošlost, značajnu pozornost privlači tek od 1990-ih (prije svega u Sjedinjenim Američkim Državama).¹ Ovaj porast pozornosti može se pripisati brzom napretku komunikacijskih tehnologija i razvoju percepcije privatnosti. U modernom dobu pojedinci su „pristupačniji“ nego ikad, često svojevolumeno, ali istovremeno nastoje zaštititi svoju privatnost. Ova dvojnost ne samo da je izoštrila pitanje uhođenja kao društvenog problema, već mu je dodala i slojeve složenosti.² Izraz „uhođenje“ (*stalking*), kako se danas razumije, počeo se pojavljivati tek u kasnom 20. i ranom 21. stoljeću, evoluirajući iz njegove ranije upotrebe, koja se prvenstveno odnosila na progon divljači u šumskom okruženju (*to stalk*).³ Ovo savremeno shvaćanje uhođenja naglašava prikrivenu i lukavu prirodu uhođivača, zajedno sa malicioznim namjerama iza njihovih postupaka, usmjerenih na torturu žrtve.⁴ U (pravno)naučnom diskursu postoji mnoštvo definicija uhođenja, koje odražavaju kompleksnost ponašanja. Najsazetije definicije karakteriziraju uhođenje kao uporno uznemiravanje pojedinca protiv njegove volje. Opširnije definicije razrađuju da uhođenje uključuje namjerno, zlonamjerno i opetovano praćenje ili uznemiravanje osobe, čime se ugrožava njezina sigurnost.⁵ Uhođenje se dalje može opisati kao kontinuirano, neželjeno uplitanje jedne osobe u život druge osobe, često putem izravnog ili neizravnog kontakta i komunikacije. Ovo ponašanje se također obično naziva opsesivnim nadgledanjem, naglašavajući kompulzivnu prirodu uhoditeljevih postupaka i invazivni uticaj na život žrtve.⁶

Član 6. Direktive (EU) 2024/1385 bavi se kriminalizacijom uhođenja na internetu (*cyber stalking*). *Cyber* uhođenje, kao digitalna manifestacija „tradicionalnog“ uhođenja, uključuje korištenje informacijskih i komunikacijskih tehnologija za nadziranje i praćenje kretanja i aktivnosti osobe bez njezina pristanka. Ova odredba Direktive nalaže državama članicama da kriminaliziraju čin uhođenja na internetu, usredotočujući se na ključne elemente koji definiraju

¹ Miladinović Stefanović, D., „Prilog raspravi o kriminalizaciji proganjanja“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, vol. 55., br. 72/2016, 145.

² Kovačević, M., „Proganjanje - opšta razmatranja i uporednopravni pregled“, Strani pravni život, br. 1/2018, 57-58.

³ Randelović, V. M., „Proganjanje - pojam, karakteristike i predlozi de lege ferenda“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, vol. 50., 1/2016, 233; Nikolić-Ristanović, V., Kovačević-Lepojević, M., „Proganjanje: pojam, karakteristike i društveni odgovori“, Temida, Časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu, br. 4/2007, 4.

⁴ Miladinović Stefanović, D., „Prilog raspravi o kriminalizaciji proganjanja“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, vol. 55., br. 72/2016, 143-144.

⁵ Meloy, J. (1998.), *The Psychology of Stalking, Clinical and Forensic Perspectives*, Elsevier, London, 2.

⁶ Paunović, N. V., „Krivičnopravni aspekti proganjanja - uporednopravna analiza i mogući pravci de lege ferenda izmena“, Strani pravni život, br. 1/2019, 21; Kovačević, M., Maljković, M., „Proganjanje – kriminološki i krivičnopravni aspekti“, Zbornik IKSI, vol. XXXV, br. 3/2016, 86; Stojanović, Z., „Proganjanje – novo krivično delo u Krivičnom zakoniku Srbije“ u: Ignjatović, Đ. (eds.), *Kaznena reakcija u Srbiji, VII deo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2; Blagić, D., „Sadržina načela određenosti (*lex certa*) u pogledu pravne sigurnosti kod pojedinih krivičnih dela Krivičnog zakonika Srbije“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, vol. 57., br. 87/2020, 217-229.

ovo krivično djelo, pri čemu posebno naglašava namjeru (umišljajnu prirodu ponašanja), način nadzora i potencijalnu štetu za žrtvu.

Prvi bitni element inkriminacije iz člana 6. Direktive je zahtjev da ponašanje bude namjerno, odnosno umišljajno (*intentional conduct*). To znači da se počinitelj mora namjerno uključiti u aktivnosti nadzora ili praćenja sa znanjem da su njegovi postupci nepoželjni i nametljivi, odnosno da se mogu podvesti pod sadržinu termina „uhodjenje“. Radnja izvršenja se mora provoditi s namjerom praćenja (uopšteno) ili praćenja kretanja i aktivnosti žrtve. Počinitelj treba da je svjestan da su njegove radnje nametljive i da krše privatnost žrtve. Odredba člana 6. precizira da ponašanje mora uključivati ponavljani ili kontinuirani nadzor i/ili praćenje. Ovaj element naglašava upornu prirodu uhođenja putem „mreže“, gdje je žrtva podvrgnuta stalnom nadzoru, stvarajući trajni osjećaj straha i uznemirenosti. Europski zakonodavac je prepoznao da ponavljajući aspekt ponašanja pogoršava i pojačava njegov uticaj, razlikujući ga od izoliranih ili sporadičnih incidenata. Nadziranje se mora ponavljati ili biti kontinuirano tokom određenog vremenskog perioda, kako bi dobilo potrebni intenzitet da se okarakterise kao uhođenje.

Ključna karakteristika *cyberstalkinga*, kako je definirano u članu 6. Direktive, je korištenje ICT-a za provođenje nadzora. Korištenje digitalnih alata, poput GPS praćenja, praćenja društvenih mreža ili drugih internetskih sredstava, omogućuje počinitelju da prati kretanje i aktivnosti žrtve s preciznošću i bez fizičke blizine. Ova tehnološka dimenzija značajno povećava mogućnost počinitelja da zadire u privatni život žrtve, čineći ovo djelo sveobuhvatnijim i težim za otkrivanje. Član 6. jasno navodi da se nadzor mora odvijati bez pristanka žrtve ili bez ikakvog zakonskog ovlaštenja. Ovaj element naglašava povredu žrtvine autonomije i privatnosti, jer im je nadzor nametnut protiv njihove volje.

Pored toga, zanimljivo pitanje koje se pojavljuje je može li se žrtva, putem namjernih ili nenamjernih radnji održavanja javnog profila ili odobravanja pristupa počinitelju privatnom profilu, smatrati kao osoba koja olakšava ponašanje uhođitelja. Kada žrtva odluči držati svoj profil na društvenim mrežama otvorenim za javnost, postavlja se pravno pitanje predstavlja li taj čin implicitni poziv ili prešutno pristajanje na praćenje (ili čak uznemiravanje). Ovaj scenarij dovodi u pitanje tradicionalne predodžbe o privatnosti i pristanku, budući da bi javni karakter profila neki mogli protumačiti kao odricanje od određenih očekivanja u vezi s privatnošću. Međutim, ovom tumačenju treba pristupiti s oprezom, jer postoji opasnost da se krivnja prebaci na žrtvu i potkopa zaštita koju pruža pravni sistem. Suprotno tome, situacija postaje još složenija kada žrtva dopusti počinitelju pristup tzv. zatvorenom profilu ili privatnom prostoru na društvenoj mreži. U tom kontekstu, žrtva je možda u početku vjerovala počinitelju ili nije bila svjesna njegove maliciozne namjere, koja je kasnije evoluirala u *online* uhođenje.⁷ Ključno je prepoznati da čin odobravanja pristupa privatnom profilu ne oslobađa počinitelja krivične odgovornosti ukoliko zađe u zonu kažnjivosti.

Konačno, da bi se ponašanje moglo kriminalizirati prema članu 6. Direktive, mora postojati vjerovatnoća da će prouzrokovati ozbiljnu štetu žrtvi. Šteta koja se spominje u članu 6. može biti

⁷ Gunn, R., Tzani-Pepelasi, C., Ioannou, M., Synnott, J., Fumagalli, A., „*Cyberstalking Among Social Media Users: Perceptions, Prevalence and Characteristics*“, *Assessment & Development Matters*, vol. 13., 2/2021, 1-14.

psihološka, emocionalna ili, u nekim slučajevima, fizička, zavisno o prirodi nadzora i njegovim učincima na žrtvu. Ovaj element štete je ključan za utvrđivanje težine krivičnog djela i, prema shvatanju europskog zakonodavca, opravdanje njegove kriminalizacije.

3.2. Uznemiravanje na internetu (član 7 Direktive)

U krivičnoppravnom kontekstu, uznemiravanje na internetu ili *cyber* uznemiravanje uključuje namjernu i opetovanu upotrebu digitalnih komunikacijskih tehnologija za izazivanje značajnog straha, uznemirenosti druge osobe ili činjenja druge vrste štete ciljanoj osobi. Ovo ponašanje obično uključuje stalno slanje poruka, objavljivanje štetnog sadržaja ili sudjelovanje u drugim mrežnim aktivnostima koje krše zabrane utemeljene na pravu.⁸ Da bi određeno ponašanje steklo karakteristike uznemiravanja ono mora biti nepoželjno, uzrokovati znatan emocionalni stres i ustrajati uprkos jasnom nedostatku pristanka žrtve.

Član 7. Direktive (EU) 2024/1385 posebno se bavi pitanjem uznemiravanja na internetu, ističući namjerno ponašanje koje države članice moraju kriminalizirati. Ova je odredba Direktive je značajna u prepoznavanju i odgovoru na evoluirajuću prirodu uznemiravanja u digitalnom dobu, gdje je mogućnost štete povećana dostupnošću i dosegom informacionih i komunikacijskih tehnologija (*Information and Communication Technologies – ICT*). Ovaj član Direktive određuje uznemiravanje na internetu u smislu četiri različita oblika ponašanja, od kojih svaki mora podlijevati krivičnopravnoj reakciji ako se izvodi namjerno. Ovi oblici ponašanja kategorizirani su pod tačkama (a) do (d), a svaki se odnosi na različite manifestacije internetskog uznemiravanja.

Prvi oblik predstavlja *opetovano ili kontinuirano prijeteće ponašanje*. Član 7. stav 1. tačka (a) Direktive inkriminira opetovano ili kontinuirano sudjelovanje u prijetećem ponašanju usmjerenom prema određenoj osobi putem ICT-a, posebno ako je vjerovatno da će takvo ponašanje proukrokovati ozbiljan strah te osobe za vlastitu sigurnost ili za sigurnost osobe koju izdržava. Kritični element ovog oblika je vjerovatnoća da će takvo ponašanje izazvati ozbiljan strah žrtve za vlastitu sigurnost ili sigurnost onih koji o njoj zavise. Prema tome, ističe se psihološko dejstvo opetovanih ili trajnih prijetećih koje se isporučuju putem digitalnih platformi, gdje anonimnost i dostupnost ICT-a mogu pogoršati strah koji doživljava žrtva. Nadalje, ovo ponašanje mora biti namjerno (umišljajno), odnosno počinitelj mora biti svjestan prijeteće prirode svojih radnji i činjenice kakvo dejstvo ista proizvodi na pasivnog subjekta. Također, bitan element jeste ponavljanje ili kontinuitet, odnosno ne bi se trebalo raditi o izoliranom incidentu, nego se treba trajati određeno vrijeme (koje je to vrijeme, europski zakonodavac nije odredio, te se može pretpostaviti da je to ostavljeno na diskreciju država članica i/ili pravosuđa). Posljednja bitna komponenta prvog oblika uznemiravanja na internetu jeste strah za sigurnost. Dakle, mora

⁸ Janković, A. V., Stošić, L. V., „Zakonodavstvo o sajber nasilju - uloga zakona o sajber nasilju“, Pravo – teorija i praksa, vol. 39., br. 4/2022, 97-108; Vilić, V., „Proganjanje i seksualno uznemiravanje putem interneta“, *Facta universitatis* - series: Law and Politics, vol. 11., 1/2013, 39-48; Douglas, D. M., „Doxing: A Conceptual Analysis“, *Ethics and Information Technology*, vol. 18., 3/2016, 199-210.

postojati vjerovatnoća da će ponašanje uliti ozbiljan strah u žrtvu u vezi s vlastitom sigurnošću ili sigurnošću osoba koje izdržava, naglašavajući značajan psihološki danak takvog uznemiravanja.

Drugi oblik uznemiravanja na internetu određen je članom 7. stavom 1. tačkom (b), koja proširuje opseg krivične odgovornosti na situacije u kojima pojedinac, zajedno s drugima, *prijeti ili vrijeđa osobu* putem ICT-a *na javno dostupan način*. Ovdje je naglasak na kolektivnoj prirodi ponašanja i njegovoj javnoj dostupnosti, što povećava mogućnost psihološke štete zbog dostupnosti sadržaja široj publici / javnosti i mogućnosti da se uznemiravanje pojača putem digitalnih mreža. Ova oblik ima tri značajna elementa:

- (1) kolektivnost ili zbirnost (u radnju počinjenja je uključeno više osoba);
- (2) javna dostupnost sadržaja (prijeteeće ili uvredljivo postupanje mora biti javno dostupno, npr. snimak na društvenim mrežama); i
- (3) nastanak ozbiljne psihičke štete (vjerovatna posljedica takvog ponašanja mora biti ozbiljno narušenje psihičkog integriteta žrtve, a što odražava ozbiljnost uticaja uznemiravanja).

Treću oblik uznemiravanja na internetu određen je kao *neželjeno slanje eksplicitnog materijala*. Član 7. stav 1. tačka (c) posebno cilja na neželjeno slanje eksplicitnih slika, videozapisa ili sličnih materijala putem ICT-a. Prema ovoj odredbi Direktive, ponašanje postaje krivično djelo kada je vjerovatno da će uzrokovati ozbiljnu psihičku štetu primatelju seksualno eksplicitnog sadržaja. Ova se odredba odnosi na oblik uznemiravanja koji je postao sve rašireniji s porastom digitalne komunikacije. Materijal se mora poslati bez pristanka primatelja, što ponašanje čini inherentno nametljivim, a upućeni materijal mora imati seksualno eksplicitan sadržaj (što naglašava seksualno eksplicitnu prirodu uznemiravanja). Naposljetku, bitan element je psihička šteta. Ponašanje je kriminalizirano na temelju vjerovatnoće da uzrokuje ozbiljnu psihičku štetu, uz priznavanje dubokog uticaja koji takav neželjeni sadržaj može imati na žrtvu.

Četvrti oblik uznemiravanja na internetu jeste *stavljanje na raspolaganju javnosti osobnih podataka bez pristanka te osobe*, u svrhu poticanja drugih da toj osobi uzrokuju tjelesnu ili obiljnu psihičku štetu. Član 8. stav 1. tačka (d) se odnosi na praksu „doxinga“, gdje se osobni podaci dijele *online* sa malicioznom namjerom, što često dovodi do koordiniranih napada, uznemiravanja ili nasilja nad žrtvom. Elementi ovog oblika uznemiravanja na itnernetu su:

- (1) otkrivanje podataka bez pristanka;
- (2) namjera za nanošenjem štete žrtvi; i
- (3) opasnost od nastupanje fizičkih ili psihičkih posljedica po žrtvu.

Član 7. Direktive (EU) 2024/1385, dakle, pruža sveobuhvatan pravni okvir za rješavanje različitih oblika *cyber* uznemiravanje, prepoznajući jedinstvene izazove koje postavljaju digitalne tehnologije u počinjenju takvih krivičnih djela. Kriminalizirajući namjerno ponašanje koje uzrokuje ozbiljnu psihičku i/ili fizičku štetu putem ICT-a, Direktiva ima za cilj zaštititi pojedince od dubokog uticaja uznemiravanja na internetu, osiguravajući da su pravni sistemi država članica opremljeni za učinkovit odgovor na te moderne prijetnje.

3.3. Poticanje na nasilje ili mržnju na internetu (član 8 Direktive)

Brzo proliferacija upotrebe interneta učinilo ga je nezamjenjivim aspektom svakodnevnog života za pojedince u svim demografskim skupinama – bilo da su mladi ili stari, bez obzira na spol, dob, obrazovanje ili socioekonomski status. Osobito među mlađim generacijama internet je postao dominantan medij za komunikaciju. Iako je internet nedvojbeno revolucionarizirao i olakšao međuljudske interakcije, također je uveo mnoštvo izazova, rizika i oblika nasilja koji su sve prisutniji.⁹ Krična komponenta današnjeg internetskog krajolika su platforme društvenih mreža. Ove platforme omogućuju korisnicima stvaranje osobnih računa, pripremanje vlastitih popisa kontakata, dijeljenje sadržaja i interakciju s objavama drugih. Međutim, same značajke koje omogućuju povezanost i samoizražavanje također stvaraju puteve za štetna ponašanja, kao što je poticanje na nasilje ili mržnju na internetu. Radi se o obliku društveno opasnog i nepoželjnog ponašanja koje se provodi putem digitalnih tehnologija i može se manifestirati na različitim platformama. Važno je napomenuti da poticanje na nasilje ili mržnju na „mreži“ može rezultirati zaista ozbiljnim posljedicama po targetiranog pojedinca ili skupinu takvim objavama, odnosno može rezultirati objektivizaciji nasilja u stvarnom svijetu. Zanimljivo je da, razliku od konvencionalnog poticanja *in vivo*, poticanje putem interneta za sobom ostavlja digitalni trag – zapis koji može biti ključan u dokumentiranju i dokazivanju ovakvog ponašanja.

Član 8. Direktive (EU) 2024/1385 bavi se pitanjem poticanja na nasilje ili mržnju na internetu, izričito se fokusirajući na radnje izvršene putem informacionih i komunikacijskih tehnologija. Član 8. stav 1. nalaže da države članice kriminaliziraju *namjerno* poticanje na nasilje ili mržnju protiv skupine ili pojedinca koji pripada takvoj skupini, posebno kada je poticanje utemeljeno na rodu. Ključni elementi ove odredbe uključuju: (1) namjeru (umišljaj); i (2) ciljnu skupinu (prema kojoj je nedopuštena radnja usmjerena). Dakle, djelo mora biti izvršeno s namjerom, odnosno da direktnim umišljajem, što znači da su radnje počinitelja namjerne, sa svrhom izazivanja nasilja ili mržnje. Poticanje mora biti usmjereno protiv skupine ili pojedinca, utemeljeno rodom. Time se naglašava fokus Direktive na zaštiti pojedinaca koji bi mogli biti ciljani na temelju rodnog identiteta, priznajući nesrazmjern uticaj mržnje na internetu na rodno različite zajednice. Uzimajući u obzir cilj i kontekst Direktive (EU) 2024/1385, termin „gender“ ima se razumijevati kao „spol“, a ne kao „rod“.

Poticanje se mora javno širiti putem ICT-a. Time se širi opseg kako bi se uključile različite digitalne platforme kao što su društveni mediji, *web* stranice, forumi i servisi za razmjenu poruka, prepoznajući značajnu ulogu koju te platforme imaju u modernoj komunikaciji i brzom širenju štetnog sadržaja. Član 8. stav 1. izričito zahtijeva da se navedno ponašanje klasificira kao krivično djelo. Pojmovi „namjerno“, „javno širenje“ i „informaciono-komunikacione tehnologije“ trebaju se razumijevati u njihovom uobičajenom pravnom smislu, s obzirom na to kako su definirani ili tumačeni u drugim pravnim instrumentima EU, odnosno u nacionalnim zakonima. Član 8. stav 2. Direktive uvodi određeni stepen fleksibilnosti za države članice dopuštajući im da ograniče

⁹ Veljković, B., Mihajlović, M., Dukić, S., Despotović, M., „Nasilje na društvenim mrežama“, PONS - medicinski časopis, vol. 21., br. 2/2021, 85.

kriminalizaciju poticanja na nasilje ili mržnju na internetu na posebne okolnosti: (1) narušavanje javnog reda; i (2) prijeteće, zlostavljачko ili uvredljivo ponašanje. Države članice, dakle, mogu odlučiti inkriminirati ne sve radnje poticanje, nego samo one radnje poticanja za koje je vjerovatno da će narušiti javni red. Alternativno, države članice mogu se usredotočiti na ponašanje koje je prijeteće, zlostavljачko ili uvredljivo. Time se osigurava da, čak i ako djelo ne remeti javni red *per se*, i dalje može biti kažnjivo ako prijeđe prag očito štetnog ili ponižavajućeg. Ova se odredba odnosi na potencijalnu psihološku i emocionalnu štetu nanесenu pojedincima ili skupinama, čime se proširuje zaštitni opseg zakonske odredbe.

4. Krivično (materijalno) zakonodavstvo Bosne i Hercegovine

Krivično (materijalno) zakonodavstvo Bosne i Hercegovine čine četiri krivična zakona: Krivični zakon Bosne i Hercegovine,¹⁰ Krivični zakonik Republike Srpske,¹¹ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine,¹² i Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.¹³ Od ove četiri krivičnopravne jurisdikcije, tri – Republika Srpska, Federacija Bosne i Hercegovine i Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine – nadležne su za pitanja opšteg kriminala ili opšteg kriminaliteta, dok je državna (nacionalna) jurisdikcija – Bosna i Hercegovina – nadležna za krivična djela protiv međunarodnog prava i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom i ona koja vrijeđaju suverenitet, teritorijalni integritet i političku nezavisnost Bosne i Hercegovine. Shodno navedenom, predmet ove komparativne analize će biti prevashodno krivični zakoni entiteta i distrikta.

4.1. Krivično zakonodavstvo Republike Srpske

Prema članu 144. stavu (1) KZ RS propisano je da ko uporno i kroz duže vrijeme prati ili uhodi drugo lice ili s njim direktno ili preko trećeg lica nastoji uspostaviti ili uspostavlja neželjeni kontakt ili na drugi način kod tog lica izaziva promjene životnih navika, tjeskobu ili strah za vlastitu sigurnost ili sigurnosti njemu bliskih lica, kazniti će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do dvije godine. Kako bismo ispitali u kojoj je mjeri osnovni oblik ovog krivičnog djela u

¹⁰ Krivični zakon Bosne i Hercegovine – KZ BiH, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/2003, 32/2003 – ispravka, 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 i 47/2023.

¹¹ Krivični zakonik republike Srpske – KZ RS, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/2017, 104/2018 – odluka Ustavnog suda, 15/2012, 89/2021, 73/2023 i Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 9/2024 – odluka Ustavnog suda BiH.

¹² Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine – KZ FBiH, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 37/2003, 21/2004 – ispravka, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017.

¹³ Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine – KZ BDBiH, Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, br. 19/2022 – prečišćeni tekst, 3/2024 i 14/2024.

podudarnosti sa odredbom člana 6. Direktive, trebamo izvojiti osnovne elemente, odnosno utvrditi tačke komparacije. Za osnovni oblik djela to su: (1) radnja izvršenja; i (2) posljedica.

Radnja izvršenja osnovnog oblika djela jeste uporno praćene ili uhođenje ili uspostavljanje ili pokušaj uspostavljanja neželjenog kontakta direktno ili indirektno, što je kompatibilno sa radnjom opisanom u Direktivi, a to je opetovano ili kontinuirano stavljanje osobe pod nadzor, odnosno praćenje osobe. Kao posljedica je predviđeno izazivanje promjene životnih navika žrtve, tjeskobe ili straha za vlastitu sigurnost ili sigurnost bliskih osoba, a što se poklapa sa zahtjevom uzrokovanja ozbiljne štete. Ovdje se šteta ogleda u anksioznosti, osjećaju straha ili promjene životnih navika. Član 144. stav (1) KZ ne predviđa posebna sredstva za počinjenje krivičnog djela, dok se član 6. Direktive posebno osvrće na korištenje korištenje ICT-a.

Teži oblik djela postoji ako je krivično djelo iz člana 144. stav (1) KZ RS počinjeno u odnosu na sadašnjeg ili bivšeg bračnog ili vanbračnog partnera, lica sa kojim je izvršilac bio u intimnoj vezi ili prema djetetu. U ovom slučaju počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do tri godine. Za teži oblik djela od značaja je status pasivnog subjekta, odnosno da se radi o djetetu ili sadašnjem ili bivšem bračnom ili vanbračnom partneru ili osobi sa kojom je počinitelj bio u intimnoj vezi.

Član 144. KZ RS kriminalizira širi raspon ponašanja uhođenja, uključujući fizičko praćenje i neželjeni kontakt, dok se član 6. posebno fokusira na nadzor korištenjem ICT-a. Direktiva izričito zahtijeva korištenje ICT-a, što nije uslov sadržan u članu 144. KZ RS. Međutim, ova inkriminacija ne isključuje *cyberstalking*; samo se ne bavi time posebno. Obje odredbe prepoznaju potencijalnu štetu za žrtvu. Član 144. KZ RS spominje izazivanje tjeskobe, straha ili promjene životnih navika, dok član 6. Direktive ističe da se radi o ponašanju koje bi vjerovatno uzrokovalo „ozbiljnu štetu“, pri čemu se posebno ne bavi pitanjem prirode i opsega „ozbiljne štete“, što navodi na zaključak da uključuje kako povrede fizičkog, tako i psihičkog integriteta žrtve. Nadalje, član 144. KZ RS uključuje posebne otežavajuće okolnosti vezane uz odnose između počinitelja i žrtve, a koje se ne izričito ne spominju u članu 6. Direktive. Međutim, član 11. Direktive propisuje da mjeri u kojoj u tom članu navedene okolnosti nisu dio konstitutivnih elemenata krivičnog djela, države članice trebaju preduzeti potrebne mjere kako bi osigurale da, između ostalog, otežavajućim okolnostima smatraju: ako djelo predstavlja djelo nasilja nad ženama ili nasilja u porodici koje je počinjeno opetovano, ako je djelo počinjeno je protiv osobe koja je zbog posebnih okolnosti postala ranjiva i ako je djelo počinjeno protiv djeteta. S tim u vezi, ove otežavajuće okolnosti predstavljaju konstitutivni element krivičnog djela iz člana 144. stav (2) KZ RS, te se da zaključiti da je i u ovom pogledu KZ RS usaglašen sa Direktivom. Dakle, postoje preklapanja između dviju odredbi, osobito u zaštiti pojedinaca od ponašanja uhođenja koje uzrokuje štetu, član 144. KZ RS je daleko širi od člana 6. Direktive, čime se da zaključiti da je izvršena potpuna harmonizacija krivičnog djela uhođenja (kako tradicionalnog, tako i u *online* prostoru).

Član 359. stav (1) KZ RS inkriminiše javno poticanje na nasilje i mržnju, odnosno propisuje da će novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine biti kažnjen onaj ko putem štampe, radija, televizije, kompjuterskog sistema ili društvene mreže, na javnom skupu ili javnom mjestu ili na drugi način javno poziva, izaziva ili podstiče ili učini dostupnim javnosti letke, slike ili neke druge materijale kojima se poziva na nasilje ili mržnju usmjerenu prema određenom licu

ili grupama zbog njihove nacionalne, rasne, vjerske ili etničke pripadnosti, boje kože, spola, seksualno opredjeljenja, invaliditeta, rodnog identiteta, porijekla ili kakvih drugih osobina. Ova odredba KZ RS ima veoma širok popis zaštićenih karakteristika koji, saglasno članu 8. Direktive, sadrži i spol, ali i rodni identitet. Također, član 359. stav (1) KZ RS obuhvata širi spektar medija (i uključuje kako tradiciionalne, tako i elektronske medije, društvene mreže, javne skupove i drugo), dok se član 8. stav 1. Direktive fokusira na ICT kao sredstvo putem kojeg se vrši poticanje na nasilje ili mržnju (što je i razumljivo uobzirivši da se radi o inkriminaciji poticanja na nasilje ili mržnju na internetu).

Ako je javno poticanje na nasilje i mržnju, prema članu 359. stavu (2) KZ RS, učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, skrnavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina. Ova odredba je u konvergenciji sa otežavajućim okolnostima predviđenim u članu 11. stavu 1. t. (g)-(i), odnosno ukoliko je djelo izvršeno sa elementima nasilja, upotrebom sile ili oružja, ili je nasilje ekstremnog intenziteta. Također, prema članu 359. stavu (3) KZ RS ako je došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posljedica za zajednički život naroda i ostalih koji žive u Republici Srpskoj, kazniće se kaznom zatvora od dvije do dvanaest godina. Navedeno se podudara sa članom 8. stavom 2. Direktive koji sadrži zahtjev da države članice inkriminiraju ono poticanje na nasilje ili mržnju na internetu kojim se ozbiljno remeti javni red. Uzimajući u obzir navedeno, može se konstatovati da je KZ RS potpuno usklađen sa članom 8. Direktive.

4.2. Krivično zakonodavstvo Federacije Bosne i Hercegovine

Važeći KZ FBiH sadrži samo jednu inkriminaciju koja bi se mogla poklopiti sa zahtjevima Direktive u vezi *cyber* krivičnih djela. Ta inkriminacija je Izazivanje narodnosne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti Član 163. KZ FBiH inkriminira javno izazivanje ili poticanje narodnosne, rasne ili vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti među konstitutivnim narodima i ostalima koji žive u Federaciji Bosne i Hercegovine. Ova inkriminacija pokriva širok raspon diskriminacijskih osnova, uključujući etničke, rasne i vjerske faktore, ali ne spominje eksplicitno spol, odnosno rod, kako to navodi Direktiva, ili druge zaštićene osnove. Fokus člana 163. KZ BiH je na javnim izazivanju, odnosno javnom djelovanju koje ugrožava društveno tkivo ovog bosanskohercegovačkog entiteta. Nasuprot tome, član 8. Direktive posebno se bavi namjernim poticanjem nasilja ili mržnje prema skupini osoba ili članu takve skupine, definiranom prema rodu (u kontekstu Direktive – spolu), korištenjem ICT-a. Direktiva nalaže uključivanje spola u inkriminaciju poticanja nasilja ili mržnje na internetu. Ova razlika naglašava širi fokus u Direktivi na borbu protiv poticanja vezanog uz spol, dok je član 163. KZ FBiH usmjeren na etničke, rasne i vjerske karakteristike.

I član 163. KZ FBiH i član 8. Direktive zahtijevaju da se radnja poticanja izvrši javno. Članak 163. naglašava provociranje ili poticanje na mržnju, razdor ili nesnošljivost, dok je članak 8. usmjeren na poticanje na nasilje ili mržnju. Direktiva zahtijeva postojanje namjere, odnosno

direktnog umišljaja, kao i član 163. KZ FBiH koji implicira namjerno djelovanje usmjereno na narušavanje društvenog sklada između konstitutivnih naroda i ostalih koji žive u Federaciji Bosne i Hercegovine. Član 163. KZ FBiH također uključuje posebne otežavajuće okolnosti, kao što su prisila, zlostavljanje, ugrožavanje sigurnosti ili sknavljenje nacionalnih, etničkih ili vjerskih obilježja. Međutim, članak 8. Direktive ne navodi takve otežavajuće okolnosti, već dopušta državama članicama da kazne ponašanje koje bi moglo narušiti javni red ili je prijeteće, zlostavljajuće ili uvredljivo.

Ključna razlika između ove dvije odredbe je način širenja. Član 163. KZ FBiH širokog je opsega, pokriva svaki javni čin provokacije ili poticanja, bez navođenja medija. To može uključivati tradicionalne medije ili sredstva prijenosa informacija, javne govore ili druge oblike javnog izražavanja. Međutim, iako ne govori izričito o upotrebi ICT-a, smatramo da su i ove tehnologije obuhvaćene inkriminacijom sa sredstvo izvršenja.

Ukratko, član 163. KZ FBiH i članak 8. Direktive dijele zajedničke ciljeve sprječavanja i kažnjavanja poticanja na mržnju i nasilje, iako su im fokusi i djelokruzi različiti. Član 163. KZ FBiH je širi u smislu karakteristika koje štiti i oblika poticanja koje pokriva, ali se posebno ne bavi *cyber* poticanjem. Član 8. je, međutim, užeg fokusa, naglašava rodno zasnovano poticanje putem ICT-a i uvodi prag kažnjivosti koji uzima u obzir uticaj ponašanja na javni red i mir. Za potpuno usklađivanje s Direktivom, ali i drugim pravnim instrumentima i kako bi KZ FBiH išao ukorak sa razvojem ovog specifičnog oblika kriminogenog ponašanja, član 163. mora uključiti izričite odredbe koje se odnose na sredstva poticanja, te proširiti opseg zaštite na druge osnove (kao dobar primjer zakonodavcu u Federaciji Bosne i Hercegovine mogu poslužiti član 355a. KZ BDBiH i član 359. KZ RS, koji su sveobuhvatniji).

4.3. Krivično zakonodavstvo Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine

Član 173a. stav (1) KZ BDBiH propisuje da će se kazniti novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine onaj ko uporno i kroz duže vrijeme prati ili uhodi drugo lice ili s njim neposredno ili preko trećeg lica nastoji uspostaviti ili uspostavlja neželjeni kontakt ili ga na drugi način zastrašuje i time kod njega izazove tjeskobu ili strah za njegovu sigurnost ili sigurnost njegovog člana porodice. Nadalje, član 173a. stav (2) KZ BDBiH razgraničava teži oblik ovog djela. U slučajevima kada je krivično djelo počinjeno prema članu porodice ili djetetu, propisana kazna se povećava na kaznu zatvora do tri godine. Ova razlika naglašava povećanu razinu zaštite koja se pruža ranjivim pojedincima unutar porodice i/ili porodične zajednice, odražavajući zakonsko priznanje većeg uticaja koje takvo ponašanje može imati na članove porodica ili maloljetnike. Uobzirivši već prethodno navedeno kod člana 144. KZ RS, postoji potpuno poklapanje sa članom 6. Direktive u odnosu na uhođenje na internetu, kao i otežavajuće okolnosti navedene u članu 11. Direktive.

Član 355a. KZ BDBiH inkriminira radnju javnog pozivanja, izazivanja, poticanja ili širenja materijala koji upućuju na nasilje ili mržnju prema osobi ili skupini ljudi na temelju različitih

karakteristika, uključujući nacionalnu, rasnu, vjersku, etničku pripadnost, boju kože, spol, seksualna orijentacija, invaliditet i druge. Ova je odredba je veoma široka i obuhvata različite načine širenja materijala kojima se poziva na nasilje ili mržnju, uključujući tradicionalne medije (štampu, televiziju, radio), javne skupove i ICT platforme kao što su kompjuterski sistemi i društvene mreže. Slično, član 8. Direktive nalaže državama članicama da kriminaliziraju namjerno poticanje nasilja ili mržnje usmjereno protiv skupine ili člana određene skupine putem javnog širenja materijala uz pomoć ili posredstvom ICT-a. Direktiva se posebno usredotočuje na poticanje vezano uz spol (što odredba člana 355a. stav (1) KZ BDBiH obuhvata), iako dopušta državama članicama da prošire zaštitu na druge karakteristike. Član 355a. stav (2) KZ BDBiH propisuje teži oblik djela karakterističan otežavajućim okolnostima, odnosno propisuje da će se težom kaznom kazniti počinitelj koji djelo izvrši prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, sknavljenjem spomenika, spomen-obilježja ili grobova.

Oba pravna instrumenta prepoznaju ulogu ICT-a u širenju poticanja na nasilje i mržnju. Član 355a. KZ BDBiH izričito spominje kompjuterske sisteme i društvene mreže, što je u skladu s fokusom Direktive na korištenje ICT-a za javno širenje. Ovo priznanje od strane zakonodavca odražava savremenu stvarnost kako se poticanje na nasilje ili mržnju često propagira u digitalnom okruženju (naročito u Bosni i Hercegovini).

Značajna razlika između ove dvije odredbe je u pragu kažnjivosti. Dok član 355a. KZ BDBiH široko kriminalizira čin poticanja, bez obzira na njegov potencijalni učinak, član 8. Direktive dopušta državama članicama da ograniče inkriminaciju na ponašanje koje bi moglo narušiti javni red ili je prijeteće, zlostavljajuće ili uvredljivo. Ova razlika uvodi potencijalno područje odstupanja u načinu na koji se zakon primjenjuje, budući da član 355a. ne zahtijeva izričito remećenje javnog reda ili prisutnost prijetećeg, zlostavljačkog ili uvredljivog ponašanja da bi djelo bilo kažnjivo. Drugim riječima, odredba je šira i pruža veći stepen zaštite društvenih dobara.

Član 355a. KZ BDBiH sadrži odredbu o oduzimanju materijala i predmeta korištenih u počinjenju krivičnog djela, kao i sredstava za njihovo stvaranje, reprodukciju ili distribuciju. To je u skladu sa širim ciljem Direktive o sprječavanju širenja poticanja na nasilje ili mržnju, iako član 8. Direktive ne spominje izričito oduzimanje.

5. Sankcionisanje krivičnih djela iz čl. 6, 7. i 8. Direktive (EU) 2024/1385

U svom članu 10. Direktiva se bavi pitanje kazni kao krivičnih sankcija za krivična djela koja su u njoj predviđena. Naime, Direktiva predviđa da države članice trebaju osigurati da se krivična djela trebaju kazniti sa „učinkovitim, proporcionalnim i odbračujućim kaznama“. Kakve su to kazne izgleda da se ostvalja na procjenu državama članicama. No, kazna mora biti u stanju postići željene pravne i društvene rezultate, prvenstveno prevenciju i odvratanje od specifičnog kriminalnog ponašanja. Učinkovita kazna osigurava poštovanje zakona, pozivanje počinitelja na

odgovornost, a potencijalne počinitelje odvratanje od činjenja sličnih krivičnih djela. Pored toga, težina kazne mora odgovarati težini izvršenog krivičnog djela. Načelo proporcionalnosti (srazmjernosti) osigurava da kazna nije ni prestroga ni preblaga u usporedbi sa prouzrokovanom štetom i krivnjom počinitelja. Proporcionalnost je ključna za održavanje pravičnosti unutar pravnog sistema, budući da uravnotežuje potrebu za kažnjavanjem s pravima počinitelja.¹⁴ Kazna, također, mora odvrćuće dejstvo, i to ne samo da odvraća pojedinog počinitelja (specijalna prevencija) nego i druge članove društva (generalna prevencija) od upuštanja u slično kriminalno ponašanje.¹⁵ Odvrćuća kazna stvara realni rizik od značajnih posljedica, koje mogu spriječiti potencijalne počinitelje da krenu putem izvršenja krivičnog djela usađivanjem straha od kazne.¹⁶

U praktičnom smislu, „učinkovite, proporcionalne i odvrćuće“ kazne mogu uključivati niz sankcija, i to od novčane kazne, preko zatvora, rada za opšte dobro ili druge mjere, zavisno o ozbiljnosti počinjenog djela. No, u tom pogledu Direktiva je malo određenija. Naime, Direktiva u članu 10. stavu 4. zahtjeva za krivična djela iz čl. 6, 7. i 8. određivanje kazne zatvora i to sa posebnim minimumom od najmanje jedne godine. U tom smislu, postoje određene oscilacije domaćeg zakonodavstva u odnosu na zahtjeve Direktive. Tako, na primjer, sva tri materijalna krivična zakona koja su obrađena u gornjoj analizi, za osnovne oblike krivičnih djela predviđaju novčanu kaznu, alternativno sa kaznom zatvora bez posebnog minimuma.

5. Zaključak

U ocjeni usklađenosti krivičnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine s Direktivom (EU) 2024/1385, koja nalaže kriminalizaciju uhođenja na internetu, uznemiravanja na internetu i poticanja na nasilje ili mržnju na internetu, očito je da pravni okviri u Bosni i Hercegovini pokazuju različite stupnjevi usklađenosti. Analiza pokazuje da, iako su učinjeni značajni pomaci, posebno u Republici Srpskoj, u usklađivanju domaćih zakona s Direktivom, značajne praznine i nedosljednosti i dalje postoje u različitim jurisdikcijama unutar Bosne i Hercegovine. Kao zemlja kandidat za članstvo u EU, Bosna i Hercegovina se suočava s imperativom usklađivanja domaćeg pravnog okvira sa standardima EU. Međutim, složena pravna i ustavna struktura Bosne i Hercegovine, koja se sastoji od više jurisdikcija, komplicira ovo usklađivanje.

Analiza otkriva da je Republika Srpska postigla zapaženu usklađenost s Direktivom, posebno u pogledu inkriminacije *cyberstalkinga* i poticanja na nasilje ili mržnju na internetu. Krivični zakonik Republike Srpske sadrži odredbe koje se odnose na fizičke i digitalne oblike uhođenja, usklađujući se s članom 6. Direktive. Slično tome, kriminalizacija poticanja na mržnju

¹⁴ Babić, M., Marković, I. (2019), *Krivično pravo, Opšti dio, Šesto izdanje*, Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka, 96.

¹⁵ Vasiljević-Prodanović, D., „Teorije kažnjavanja i njihove penološke implikacije“, *Specijalna rehabilitacija i edukacija*, vol. 10., 3/2011, 513-514; Stojanović, Z., „Preventivna funkcija krivičnog prava“, *Crimen, Časopis za krivične nauke*, vol. 2., 1/2011, 3-25.

¹⁶ Horvatić, Ž. (1980.), *Izbor kazne u jugoslavenskom krivičnom pravu i sudskoj praksi*, Informator, Zagreb, 120; Cirkveni, N., „Zastrašivanje u kaznenoj politici Republike Hrvatske“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 31., 1/2010, 559-598.

prema istom propisu odražava zahtjeve Direktive uključujući korištenje informacijskih i komunikacijskih tehnologija i širok raspon zaštićenih karakteristika. Ove zakonodavne mjere pokazuju sveobuhvatan pristup koji je u skladu s ciljevima Direktive, predlažući čvrst pravni okvir koji može odgovoriti na nove *cyber* prijetnje.

S druge strane, zakonodavstvo Federacije Bosne i Hercegovine otkriva značajna odstupanja. Iako kriminalizira poticanje na mržnju, nedostaju mu posebne odredbe koje se bave uporabom ICT-a u ovom kontekstu, što je ključni aspekt naglašen u članu 8. Direktive. Štaviše, ne postoje posebne odredbe koji kriminaliziraju uhođenje ili uznemiravanje na internetu, što stvara značajne praznine u zaštiti od ovih oblika kibernetičkog kriminala. Ovaj zakonodavni nedostatak potkopava namjeru Direktive da pruži sveobuhvatne zaštitne mjere protiv svih oblika digitalnih zloupotreba. Posljedično, zakonodavni okvir Federacije Bosne i Hercegovine zahtijeva značajne izmjene i dopune kako bi ispunio standarde EU, uključujući eksplicitno uključivanje krivičnih djela predviđenih čl. 6, 7. i 8. Direktive i proširenje zaštite na dodatne ranjive skupine na temelju spola, kako je navedeno u Direktivi.

Zakonodavstvo Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, iako je više usklađeno s Direktivom nego ono u Federaciji Bosne i Hercegovine, također pokazuje područja za poboljšanje. Postojeće zakonske odredbe o poticanju na nasilje ili mržnju uključuju pitanja koja se temelje na spolu, u skladu s područjem primjene Direktive. Međutim, slično kao i u Federaciji Bosne i Hercegovine, nedostaju posebni pravni okviri koji bi bili eksplicitno usmjereni na uhođenje i uznemiravanje na internetu. Dok bi se postojeći zakoni o tradicionalnom uhođenju potencijalno mogli primijeniti na internetske kontekste, nepostojanje izravnih referenci na ICT u ovim odredbama stvara dvosmislenost i potencijalne izazove u provođenju.

Generalno, iako je Bosna i Hercegovina uložila hvalevrijedne napore u pravcu usklađivanja svog krivičnog zakonodavstva s Direktivom (EU) 2024/1385, potrebne su značajne zakonodavne reforme kako bi se osigurala potpuna usklađenost. Te bi reforme trebale uključivati eksplicitnu kriminalizaciju uhođenja i uznemiravanja na internetu, s naglaskom na korištenje ICT-a, te proširenje pravne zaštite kako bi se obuhvatile sve ranjive skupine kako je navedeno u Direktivi. Rješavanje ovih nedostataka ključno je za pružanje sveobuhvatnog pravnog odgovora na *cyber* nasilje, odražavajući evoluirajuću prirodu digitalnih prijetnji i osiguravajući zaštitu temeljnih prava i javnog reda u Bosni i Hercegovini. Samo kroz takve reforme Bosna i Hercegovina može u potpunosti ispuniti svoje obveze kao aspirant za članstvo u Europskoj uniji.

Literatura

a) Knjige i članci

Babić, M., Marković, I. (2019), *Krivično pravo, Opšti dio, Šesto izdanje*, Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka.

Blagić, D., „Sadržina načela određenosti (lex certa) u pogledu pravne sigurnosti kod pojedinih krivičnih dela Krivičnog zakonika Srbije“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, vol. 57., br. 87/2020, 217-229.

Cirkveni, N., „Zastrašivanje u kazenoj politici Republike Hrvatske“, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 31. 1/2010, 559-598.

Douglas, D. M., „Doxing: A Conceptual Analysis“, Ethics and Information Technology, vol. 18., 3/2016, 199-210.

Gunn, R., Tzani-Pepelasi, C., Ioannou, M., Synnott, J., Fumagalli, A., „Cyberstalking Among Social Media Users: Perceptions, Prevalence and Characteristics“, Assessment & Development Matters, vol. 13., 2/2021, 1-14.

Horvatić, Ž. (1980.), *Izbor kazne u jugoslavenskom krivičnom pravu i sudskoj praksi*, Informator, Zagreb.

Janković, A. V., Stošić, L. V., „Zakonodavstvo o sajber nasilju - uloga zakona o sajber nasilju“, Pravo – teorija i praksa, vol. 39., br. 4/2022, 97-108.

Kovačević, M., „Proganjanje - opšta razmatranja i uporednopravni pregled“, Strani pravni život, br. 1/2018, 57-71.

Kovačević, M., Maljković, M., „Proganjanje – kriminološki i krivičnopravni aspekti“, Zbornik IKSI, vol. XXXV, br. 3/2016, 85-99.

Meloy, J. (1998.), *The Psychology of Stalking, Clinical and Forensic Perspectives*, Elsevier, London.

Miladinović Stefanović, D., „Prilog raspravi o kriminalizaciji proganjanja“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, vol. 55., br. 72/2016, 143-162.

Nikolić-Ristanović, V., Kovačević-Lepojević, M., „Proganjanje: pojam, karakteristike i društveni odgovori“, Temida, Časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu, br. 4/2007, 3-12.

Paunović, N. V., „Krivičnopravni aspekti proganjanja - uporednopravna analiza i mogući pravci de lege ferenda izmena“, Strani pravni život, br. 1/2019, 21-41.

Ranđelović, V. M., „Proganjanje - pojam, karakteristike i predlozi de lege ferenda“, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, vol. 50., 1/2016, 233-244.

Stojanović, Z., „Preventivna funkcija krivičnog prava“, Crimen, Časopis za krivične nauke, vol. 2., 1/2011, 3-25.

Stojanović, Z., „Proganjanje – novo krivično delo u Krivičnom zakoniku Srbije“ u: Ignjatović, Đ. (eds.), *Kaznena reakcija u Srbiji, VII deo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1-10.

Vasiljević-Prodanović, D., „Teorije kažnjavanja i njihove penološke implikacije“, Specijalna rehabilitacija i edukacija, vol. 10., 3/2011, 509-525.

Veljković, B., Mihajlović, M., Dukić, S., Despotović, M., „*Nasilje na društvenim mrežama*“, PONS - medicinski časopis, vol. 21., br. 2/2021, 84-91.

Vilić, V., „*Proganjanje i seksualno uznemiravanje putem interneta*“, *Facta universitatis - series: Law and Politics*, vol. 11., 1/2013, 39-48.

b) Pravni izvori

Ugovor o funkcioniranju Europske unije (Pročišćena verzija), „Službeni list Europske unije“, br. C 202/47-199, 7. 6. 2016.

Direktiva (EU) 2024/1385 Europskog parlamenta i Vijeća od 14. maja 2024. godine o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, „Službeni list Europske unije“, Serija L, 25. 5. 2024.

Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/2003, 32/2003 – ispravka, 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 i 47/2023.

Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/2017, 104/2018 – odluka Ustavnog suda, 15/2012, 89/2021, 73/2023 i Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 9/2024 – odluka Ustavnog suda BiH.

Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, br. 37/2003, 21/2004 – ispravka, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017.

Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, br. 19/2022 – prečišćeni tekst, 3/2024 i 14/2024.